

Toivola, M., P. Lintunen & L. M. Heikkola (toim.) 2024. Puheen tutkimuksen uusia suuntia – Aineistona vapaasti tuotettu puhe. *New directions in speech research – Freely produced speech as data.* AFinLA-teema / n:o 17, 117–141.

Leena Maria Heikkola

UiT Norjan arktinen yliopisto
Åbo Akademi

Minnaleena Toivola

Helsingin yliopisto

Jeongdo Kim

Vapaa tutkija

Antti Saloranta

Turun yliopisto

Kielivalinnat ja kielenvaihtaminen ensikielisten ja ei-ensikielisten suomenpuhujien keskusteluissa – Kyselytutkimus

Nostot

- Suurin osa ensikielistä suomenpuhujista raportoi aloittavansa keskustelun oletetun ei-ensikielisen puhujan kanssa suomeksi.
- 95 % ensikielistä suomenpuhujista kertoi kuitenkin joskus vaihtavansa keskustelun kielen suomesta englanniksi.
- Kielenvaihtamisen syiksi mainitaan mm. tehokkuus, nopeus, kohteliaisuus ja halu auttaa ei-ensikielistä suomenpuhujaa.
- Ensikieliset suomenpuhujat olettavat, että ei-ensikieliset suomenpuhujat suhtautuvat kielenvaihtamiseen pääasiassa positiivisesti.

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

Abstract

Immigration into Finland has increased in recent years. Learning Finnish is essential for integrating into Finnish society. We investigated L1 Finnish speakers' language choices and language switching in everyday conversations with L2 Finnish speakers, and their reasoning for these choices. The data were gathered in an online survey with 358 respondents. The majority of L1 Finnish speakers reported starting conversations with L2 Finnish speakers in Finnish. However, 95% of respondents also reported switching the language of the conversation to English. The reported reasons were efficiency, speed, politeness and the desire to help. Most respondents also assumed that L2 Finnish speakers would react positively to the language switch. The results outline the need for mutual agreement on language choice and switching in everyday discussions. L1 Finnish speakers should understand the importance of offering possibilities to speak Finnish to facilitate language learning and to ensure equality in discussions and aid participation in Finnish society.

Keywords: language choices, language switching, L1 Finnish speakers, L2 Finnish speakers

Asiasanat: kielivalinnat, kielenvaihtaminen, ensikieliset suomenpuhujat, ei-ensikieliset suomenpuhujat

1 Johdanto

Suomessa on yhä enemmän muualta tulleita ihmisiä (Tilastokeskus 2023). Heille suomen kielen taito on yksi olennaisimpia uuteen yhteiskuntaan kotoutumisen välineitä, ja sillä on suuri merkitys niin sosiaalisten suhteiden solmimiselle kuin työllistymisellekin. Esimerkiksi osa työpaikoista edellyttää hakijalta hyvää suomen kielen taitoa, ja suomen osaaminen on tärkeää myös arjessa, vaikka hyvä kielitaito ei itsessään takaa kuulumisen kokemusta (Scotson 2018; Intke-Hernandéz 2020). Suomenoppijalle mahdollisuus käyttää suomea monipuolisesti eri tilanteissa onkin merkittävää. Käytännön esteeksi suomen käyttämiselle voi kuitenkin nousta se, että vuorovaikutustilanteissa käytetään usein englantia. Vaikka ei-ensikielisen suomenpuhujan suomen kielitaito olisi hyväkin, saattavat ensikieliset suomenpuhujat helposti vaihtaa keskustelun kielen englanniksi riippumatta siitä, millä kielellä keskustelu on aloitettu (Scotson 2020; Ruuska 2020). Tällaista kielenvaihtamista voivat motivoida monet seikat: vaihtoa voidaan pitää kohteliaisuutena kielenoppijaa kohtaan, keinona helpottaa ja nopeuttaa keskustelun tavoitteen saavuttamista tai mahdollisuutena harjoitella itse englannin käyttöä (Kim ym. 2022).

Suomea opiskelevalle vaihto englantiin voi kuitenkin olla kielenoppimisen kannalta haitaksi, sillä jos kieltä ei pääse harjoittelemaan, sen oppiminen ei edisty. Optimaalinen kielenoppiminen vaatii kielenkäyttömahdollisuuksia myös kielikurssia vapaammissa puhetilanteissa. Keskustelun kielen vaihtamisella on myös sosiaalisia vaikutuksia. Kun ensikielinen puhuja päättää yksipuolisesti vaihtaa keskustelun kieltä, hän voi asettaa ei-ensikielisen epätasa-arvoiseen rooliin, jossa tämän asema yhteisön

ulkopuolisena ihmisenä korostuu (Hippi & Lehto 2023). Ei-ensikielinen ei näin pääse osaksi suomenkielistä yhteisöä, eikä synny sosiaalista osallisuutta (Leemann ym. 2015). Yhteiskunnassa osallisuuden kokemusta rakentavat sekä kielikäytännöt että -ideologiat (Lehto 2023a), mutta ensikieliset puhujat eivät välttämättä ole tietoisia omien kielivalintojensa vaikutuksista ei-ensikielisten osallisuuteen. Ulkopuolisuus voi erityisesti korostua tilanteissa, joissa ei-ensikielinen kokee keskustelun kielen vaihtuneen esimerkiksi ulkonäön, nimen tai muun kielitaitoon liittymättömän asian takia. Tällainen ensikielisen puhujan tekemä – mahdollisesti jopa täysin tiedostamaton – jaottelu ”meihin” ja ”muihin” voi haitata Suomeen muuttaneen ihmisen integraatiota ja tuottaa negatiivisia kokemuksia.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on tuottaa tietoa ensikielisten suomenpuhujien keskusteluista heille tuntemattomien ei-ensikielisten suomenpuhujien kanssa. Käytämme tässä tutkimuksessa nimitystä *ei-ensikielinen suomenpuhujia*, koska haluamme korostaa suomenpuhujien osallisuutta suomenkieliseen yhteisöön jo mahdollisesti vielä kehittyvän kielitaidon aikana. Tutkimuksessa tarkastellaan ensikielisten suomenpuhujien näkemyksiä arjen vuorovaikutuksellisissa puhetilanteissa tapahtuvista kielivalinnoista ja mahdollisesta kielenvaihtamisesta sekä näiden taustalla vaikuttavista syistä. Lisäksi tutkitaan ensikielisten suomenpuhujien käsityksiä ei-ensikielisten suomenpuhujien mahdollisista reaktioista vapaissa puhetilanteissa tapahtuvaan kielenvaihtamiseen.

Tutkimuksessa käytetty termi *kielenvaihtaminen* ei ole vakiintunut. Kotilainen ja Lehtimaja (2019) määrittelevät *kielenvaihdon* kielitaitoon liittyvänä kommunikaatiostrategiana. Toisin kuin Kotilainen ja Lehtimaja, korostamme kielenvaihtaminen-termillä sitä, että ensikielisen ja ei-ensikielisen välillä keskustelun etenemismvastuu ja ongelmista selviäminen näyttäytyy epätasapuolisena. Omien kokemustemme pohjalta vaikuttaa siltä, että ensikielisten suomenpuhujien yksipuolinen kielenvaihtaminen suomesta englanniksi luo epätasa-arvoa keskusteluun, etenkin jos ei-ensikielisen toiveet keskustelun kielestä sivuutetaan. Aiemmassa suomalaisessa tutkimuksessa esitetäänkin tärkeänä neuvottelut ei-ensikielisen ja ensikielisen puhujan välille siitä, millä kielellä yhteisiä keskusteluja käydään (Lehto, 2023a). Vaikka vuorovaikutustilanteita ensikielisen ja ei-ensikielisen välillä onkin tutkittu aiemmin (ks. esim. Kurhila 2001; Lilja ym. 2022; Lilja 2010; Suni 2008), ei Suomessa ole aiemmin tutkittu kielivalintoja ja kielenvaihtamista ensikielisten näkökulmasta.

Tutkimuksen tulosten perusteella pohditaan, miten ensikielisten suomenkielisten kielelliset käytännöt vaikuttavat ei-ensikielisten suomenpuhujien osallisuuteen suomenkieliseen yhteisöön ja tasa-arvoiseen keskustelukulttuuriin. Tutkimus on osa Tasku-hanketta, jonka tavoitteena on erityisesti ensikielisten suomenpuhujien herätely tähän kielelliseen tasa-arvokysymykseen aineistonkeruun ja tutkimustulosten esittelyn kautta.

Tätä tutkimusta ohjaavat seuraavat tutkimuskysymykset:

- 1) Millä kielellä ensikieliset suomenpuhujat aloittavat keskustelun ei-ensikielisen kanssa ja miksi?
- 2) Vaihtavatko ensikieliset suomenpuhujat keskustelukielen suomesta englantiin ja jos vaihtavat, miksi?
- 3) Miten ensikieliset suomenpuhujat arvioivat suomenoppijoiden reagoivan kielenvaihtamiseen suomesta englanniksi?

2 Kuka saa puhua suomea?

Suomessa, kuten monissa muissakin länsimaissa, englanninkielisen kulttuurin laaja levinneisyys ja kansalaisten keskimäärin hyvä englannin kielen taito ovat saaneet aikaan tilanteen, jossa englantia pidetään ”kaikkien” osaamana kielenä. Suomessa englantia osaavat hyvin erityisesti korkeakoulutetut nuoret aikuiset (Leppänen ym. 2011). Loppuvuodesta 2023 ilmestyneessä, Valtioneuvoston tilaamassa raportissa (Laitinen ym. 2023) englantia näyttyy suomen kielen ohella maan toiseksi käytetyimpänä kielenä. Englannin rooli on tärkeä erityisesti korkeakouluissa ja tieteessä sekä elinkeinoelämässä. Joillekin ei-ensikielisille englantia voikin esimerkiksi asiointitilanteissa olla tärkeä tukikieli, joka helpottaa arjessa pärjäämistä etenkin Suomessa asumisen alkuvaiheessa.

On kuitenkin syytä huomata, että englannin kielen taito on jakautunut maailmassa maantieteellisesti hyvin epätasaisesti. Englanninpuhujia on maailmassa noin 1,4 miljardia (Ethnologue 2023), eli vain alle viidennes maailman 8,05 miljardista asukkaasta, eikä englantia suinkaan ole lingua franca kaikissa maailman maissa. Niinpä myös Suomeen muuttavien ihmisten englannin osaaminen vaihtelee suuresti. Englannin kielitaidossa on suuria maiden välisiä eroja Afrikassa ja Lähi-idässä sekä Pohjois- ja Etelä-Euroopan välillä (Education First 2021). Keskustelun kielen vaihtaminen englantiin ei siis aina välttämättä helpota vuorovaikutusta. Harkitsematon kielenvaihtaminen voi olla jopa haitallista kielenoppimisen kannalta ja toiseuttaa ei-ensikielistä suomenpuhujaa. Tosiasia on myös, etteivät kaikki ensikielisetkään suomenpuhujat puhu englantia: esimerkiksi iäkkäämpi väestö ja maaseudun asukkaat osaavat englantia heikommin tai eivät lainkaan verrattuna valtaväestöön (Lehto 2023b). Myös se, että suomalaisessa työelämässä pärjää pelkällä englannilla, on yksinkertaistus, sillä suomea tarvitaan usein ainakin työpaikan epävirallisessa kommunikoinnissa (Lehtimaja ym. 2021; Lehtimaja 2017).

Tämän tutkimuksen kirjoittajien omien kokemusten pohjalta edes edistynyt kielitaito ei aina riitä keskustelun jatkamiseen suomeksi. Tilanne näkyy myös suomenopettajalle, jolle raportoidaan, että ensikieliset vaihtavat keskustelun kielen usein suomesta englantiin. Tällaiseen kielenvaihtamiseen on viitattu myös tutkimuksessa.

Esimerkiksi Katharina Ruuska (2020: 72) tuo väitöskirjassaan esiin ei-ensikielisten turhautumisen siihen, että ensikielinen suomenpuhuja vaihtaa kielen usein englantiin, vaikka ei-ensikielinen olisi aloittanut keskustelun tarkoituksellisesti suomen kielellä: “For a long time I would, for instance, be regularly addressed in English by native Finnish speakers, even if I had initiated the interaction in Finnish, and I found this deeply discouraging.”

Ruuska (2020) tutki väitöskirjassaan, miten kielitaidoltaan erittäin edistyneet ei-ensikieliset kohdataan arkitilanteissa ja miten he reagoivat näihin tilanteisiin. Ruuskan koehenkilöt tulkittiin usein erittäin hyvin suomea osaaviksi suomenruotsalaisiksi, virolaisiksi tai varhaisiän kaksikielisiksi. Tämä heijastelee ensikielisten suomenkielisten vaikeutta tunnustaa, että muut kuin ensikieliset voisivat puhua suomea hyvin edistyneellä kielitaitotasolla. Ruuskan tutkimustulokset osoittavat, että ei-ensikielisten mahdollisuudet osallistua ja kokea kuuluvansa yhteisöön kietoutuvat ympäristön implisiittisiin normeihin ja odotuksiin. Ei-ensikieliset kertoivat, että näissä normeissa ja odotuksissa on eroja eri kaupunkien välillä: esimerkiksi pääkaupunkiseudun monikielisemmässä ympäristössä odotukset suomen kielitaidosta ovat matalammat kuin pienemmissä, homogeenisemmissä kaupungeissa (Ruuska 2020: 242). Ruuska (2020: 249) peräänkuuluttaakin kielyhteisön muutosta, joka tukisi ei-ensikielisten nykyistä parempaa osallisuutta ja kuuluvuutta suomalaisen yhteisöön.

Mia Scotson tutki väitöskirjassaan (2020) korkeasti koulutettuja kotoutujia suomenkäyttäjänä. Scotson (2020: 111) tuo esiin, että uuden kielen käyttäminen (ja oppiminen) edellyttää kieliympäristössä esiintyviä tarjoumia (engl. *affordance*), mutta myös ei-ensikielisen toimijuutta (engl. *agency*) (tarjoumista ks. van Lier 2000; toimijuudesta ks. Vitanova ym. 2015). Hän keskittyi tutkimuksessaan erityisesti ei-ensikielisten tunteisiin ja käsityksiin sekä sosiokulttuurisen ympäristön merkitykseen toimijuudelle. Väitöskirjansa toisessa, puolistrukturoituihin haastatteluihin perustuvassa osatutkimuksessa Scotson (2018) tarkasteli ympäristön vaikutuksia ei-ensikielisen suomen käyttöön. Suuri este ei-ensikielisen toimijuudelle suomen kielen käyttäjänä oli ensikielisten suomenpuhujien kielivalinnat tai kielenvaihtaminen englantiin, vaikka ei-ensikielinen itse halusi puhua suomea. Myös aikapaine ja vuorovaikutuksessa hoidettava asia vaikuttivat ei-ensikielisten suomen kielen käyttöön – usein negatiivisesti. Erityisesti korkeakoulutetut valitsivat englannin asiointikieleksi haastavimmiksi kokemissaan tilanteissa (Scotson 2020).

Scotsonin (2020) tutkimus osoitti, että ensikielisen puhekumppanin oikea-aikainen tuki on edellytys ei-ensikielisen toimijuudelle suomen kielellä. Onkin tärkeää, että ensikielinen suomenpuhuja antaa ei-ensikieliselle mahdollisuuden käyttää suomen kieltä silloin, kun ei-ensikielinen sitä itse toivoo. Scotson (2020: 14) nostaa myös esille, että englannin kielen jatkuva käyttäminen suomenkielisten puhekumppanien kanssa hidastaa suomen kielen oppimista. Lisäksi se asettaa ei-ensikieliset epätasa-arvoiseen asemaan, kun ensikielinen suomenpuhuja yksipuolisesti valitsee

tai vaihtaa keskustelun kielen suomesta englanniksi (vrt. Kotimaisten kielten keskus 2021a, 2021b; Kotilainen 2013).

Vaikka Suomessa monen työpaikan työntekijöillä on erilaisia kielitaustoja, työkieli voi kuitenkin usein olla englanti. Se ei kuitenkaan aina riitä yhteisen kommunikaation tarpeisiin (Kotilainen ym. 2022), vaikka se voidaan nähdä myös tasa-arvoisimpana kielivalintana, koska usein englanti on kaikille toinen tai vieras kieli. Kotilainen kollegoineen (2022) korostaa kuitenkin sitä, että kaikki eivät osaa englantia, ja sitä osaavillekin sen käyttö työssä voi olla vähintäänkin kuormittavaa. Kun työpaikalla käytetään suomea, saa ei-ensikielinen tilaisuuden harjoitella kielitaitoaan. Tämäkin voi tuki aiheuttaa ongelmia, koska työntekijän ja kielenoppijan rooleja voi olla vaikea sovittaa toisiinsa. Kotilainen ym. (2022) nostavat esiin tärkeän kysymyksen: ”hyväksyykö suomenkielinen puhujayhteisömme ’vajavaisen’ suomen?” He kysyvät myös, antavatko ensikieliset suomenpuhujat ei-ensikielisellemä mahdollisuuksia harjoitella suomen käyttöä ja tukevatko he kielenoppimista kielitietoisilla käytänteillä vai ”vaihdammeko aina englantiin, kun kuulemme omasta mielestämme puutteellisesti tuotettua suomea?” (Kotilainen ym. 2022).

Lehto (2023a) tutki ei-ensikielisten kielivalintoja keskusteluissa ensikielisten suomenpuhujien kanssa. Hän keskittyi erityisesti monikielisten tutkittaviensa englannin kielen valintoihin, vaikka he itsekin huomauttavat, että kaikki Suomessa eivät osaa englantia (ks. myös Iikkanen 2017). Lehdon monikieliset puhujat tuovat esille kokemansa jännitteen siitä, että keskustelussa ensikielisten kanssa pitäisi odotusarvoisesti käyttää vain yhtä kieltä, vaikka useamman kielen käyttö olisi heille itselleen usein luonnollisempaa. Toisaalta englanti nähdään tukena tilanteessa, jossa keskustelu keskeytyisi ilman kielenvaihtamista englantiin. Usein kielenvaihtamisesta englantiin ei kuitenkaan käydä neuvottelua lainkaan keskustelukumppaneiden kesken tai suomen kielen käyttäminen johtaa ei-toivottuun lopputulokseen, esimerkiksi kielenvaihtamiseen tai keskustelun päättymiseen (Lehto 2023a).

Ensikielisten käsityksiä kielenvaihtamisesta keskusteluissa ei-ensikielisten kanssa on tutkittu vähän. Tanskassa aihetta on tutkittu hieman, esimerkiksi Benediktsson (2015) on esittänyt, että ensikieliset tanskanpuhujat saattavat vaihtaa keskustelukielen tanskasta englantiin keskustellessaan ei-ensikielisten tanskanpuhujien kanssa. Anna Bothe Jespersen ja Míša Hejná (2021) tarkastelivat tutkimuksessaan ensikielisten tanskalaisten ja ei-ensikielisten tanskanpuhujien välistä kielenvaihtamista. He olettivat, että tanskankielisten taipumus väheksyä yleistanskasta poikkeavien puhemuotojen käyttöä voi johtaa kielenvaihtamiseen, mikä voi toiseuttaa maahanmuuttotautaisia ei-ensikielisiä ja vähentää heidän osallisuuttaan tanskalaiseen yhteiskuntaan. Jespersen ja Hejná (2021) tarkastelivat kyselytutkimuksessaan sekä ei-ensikielisten ($n = 409$) että ensikielisten tanskanpuhujien ($n = 134$) käsityksiä yhteisestä vuorovaikutuksesta. Kyseinen tutkimus vastaa nyt käsillä olevaa tutkimusta erityisesti tutkimusmenetelmiensä osalta, koska tutkittavana ovat ensikieliset ja aineistonkeruuseen käytettiin

kyselyä. Vertailemmekin tanskalaisten tutkijoiden saamia tuloksia tämän tutkimuksen tuloksiin.

Jespersenin ja Hejnán kyselyyn vastanneista ei-ensikielisistä tanskanpuhujista 34,6 % ilmoitti aina aloittavansa keskustelut tanskaksi ensikielisten tanskanpuhujien kanssa, 11,5 % usein ja 18,2 % joskus. Näin ollen yhteensä 64,3 % (258 vastaajaa) ilmoitti aloittavansa keskustelut tanskaksi ainakin joskus. Kukaan tanskanoppijoista ei vastannut, ettei olisi koskaan yrittänyt aloittaa keskustelua tanskaksi ensikielisen tanskanpuhujan kanssa.

Yli puolet (54,6 %) ei-ensikielisistä tanskanpuhujista oli usein osallistunut keskusteluun, jossa ensikielinen tanskanpuhujia oli vaihtanut kielen tanskasta englanniksi. Vain 13,2 % ilmoitti, että kielenvaihtamista ei ollut koskaan tapahtunut heille. Kun ei-ensikielisiltä tanskanpuhujilta kysyttiin heidän kielellistä reaktiotaan kielenvaihtamiseen, 74,3 % raportoi keskustelun jatkuvan englanniksi ensikielisen tanskankielisen sen vaihdettua. Ei-ensikielisiltä tanskanpuhujilta kysyttiin myös, millaisia tunnereaktioita kielenvaihtaminen heissä herättää. Mitä useammin ei-ensikielinen kohtasi kielenvaihtamista, sitä negatiivisemmin hän siihen suhtautui. Yhteensä 57,9 % vastaajista ilmaisi reagoivansa kielenvaihtamiseen negatiivisesti; loppuissa vastauksissa suhtautuminen oli vaihtelevampaa. Positiivisesti siihen suhtautuivat vain harvat. Avoimissa vastauksissa ei-ensikieliset tanskanpuhujat kertoivat esimerkiksi, että kielenvaihtaminen on epäkohteliasta ja ärsyttävää tai että se tekee heidät vihaiseksi. Vaihtelevaan suhtautumiseen annettiin mm. seuraavia syitä: ”se ei haittaa minua”, ”jatkan tanskaksi” tai ”riippuu kontekstista”. Harvoja positiivisia kokemuksia toivat kohteliaisuudeksi tai auttamishaluksi tulkitut kielenvaihtamiset. (Jespersen & Hejná 2021.)

Ensikielisille tanskanpuhujille suunnatussa kyselyssä kaikki ensikieliset tanskanpuhujat vastasivat olleensa vuorovaikutuksessa tanskanoppijoiden kanssa ainakin joskus. Kun ensikielisiltä tanskanpuhujilta kysyttiin kielenvaihtamisesta englantiin, 21,2 % kertoi, että ei koskaan vaihtanut englantiin, 27,3 % vaihtoi kielen ”erittäin harvoin” ja 14,4 % ”ei usein”. Vastaajista 31,7 % vastasi vaihtavansa englantiin ”joskus” tai ”melko usein”. Kukaan vastaajista ei valinnut kielenvaihtamiseen vaihtoehtoja ”melkein aina” tai ”aina”. (Jespersen & Hejná 2021.)

Ensikielisten tanskanpuhujien kuvaamia syitä kielenvaihtamiseen oli useita. Suurin syy kielenvaihtamiseen oli vuorovaikutuksen ylläpitäminen: Kieltä vaihdettiin, koska puhujat eivät pystyneet seuraamaan keskustelua (52 %) tai ei-ensikielinen tanskanpuhujia ei pystynyt seuraamaan keskustelua (28,4 %). Vastaajista 11,8 % pyrki kieltä vaihtamalla välttämään keskustelun katkeamista kokonaan ja 43,1 % halusi ylläpitää keskustelun vauhtia. Vain pieni osa (2,9 %) raportoi eksplisiittisesti vaihtavansa kieltä ei-ensikielisen tanskanpuhujan (heikon) kielitaidon tai aksentin vuoksi. Vastaajista 18,6 % vaihtoi kieltä kohteliaisuuden tai auttamisen halun vuoksi. Kun ensikielisten tanskankielisten piti arvioida, miten kielenvaihtaminen vaikuttaa ei-ensikielisiin tanskanpuhujiin, heistä 59,9 % arvioi, että englantiin vaihtaminen ei vaikuta ei-ensikieliseen keskustelukumppaniin negatiivisesti. Vain 2 % vastasi, että tanskanoppija

saattaa tuntea itsensä syrjityksi kielitaitonsa tai ulkonäkönsä perusteella. Vastaajista 4,4 % odotti negatiivista reaktiota, koska heillä on itsellään samanlaisia kokemuksia kielenvaihtamisesta ulkomailta. 20,8 % mainitsi, että viestin konteksti ja yksilöllisyys on tärkeintä, ja muutamat (4,5 %) eivät osanneet vastata kysymykseen ollenkaan. 8,9 % vastaajista odotti ei-ensikielisten tanskanpuhujien reagoivan positiivisesti, koska englantiin vaihtaminen helpottaa keskustelua tai on heidän mielestään kohteliaampaa. (Jespersen & Hejná 2021.)

3 Menetelmät ja aineisto

Tavoitteenamme oli selvittää ensikielisten suomenpuhujien kokemuksia arkisista keskusteluista ei-ensikielisten kanssa. Erityisesti tarkastelimme ensikielisten kielivalintoja ja kielenvaihtamista ja niille annettuja syitä. Tässä luvussa esittelemme aineistonkeruussa käytetyn kyselyn (alaluku 3.1), tutkimuksen osallistujat (alaluku 3.2), aineiston analyysin (alaluku 3.3) sekä tutkimuksen eettisiä pohdintoja (alaluku 3.4).

3.1 Kysely

Keräsimme tutkimuksen aineiston Webropol-kyselyllä keväällä 2022 (ks. Liite 1). Kyselyssä oli sekä monivalintakysymyksiä että avoimia kysymyksiä. Kysymykset keskittyivät vastaajien kohtaamisiin ja keskustelukäyttäytymiseen arkisissa vapaissa puhetilanteissa ei-ensikielisten suomenpuhujien kanssa. Lisäksi kartoitimme keskustelussa tehtyjen kielivalintojen ja mahdollisen kielenvaihtamisen syitä sekä ensikielisten arvioita niiden aiheuttamista tunnereaktioista ei-ensikielisissä suomenpuhujissa. Kysymyksiä oli yhteensä 25, mutta todellisuudessa vastattavien kysymysten määrä riippui vastaajan valinnoista aiemmissä kysymyksissä (ks. Liite 1). Useimmissa kysymyksissä oli sekä valmiita vastausvaihtoehtoja että avoimia tekstikenttiä.

Esitämme tuloksissa ensikielisten suomenpuhujien vastauksia kysymyksiin arkisten puhetilanteiden kielivalinnoista, kielenvaihtamisesta ja niiden syistä. Tarkastelun kohteena on ensikielisten suomenpuhujien raportoima kielivalinta (suomi, englanti, muu) keskusteluissa heille ennestään ”tuntemattoman ei-äidinkielen” kanssa (ks. tarkemmin Liite 1). Kyselyssä ei annettu vastaajalle tarkempaa kontekstia tai tietoa puhujan ominaisuuksista, jotka olisivat voineet vaikuttaa vastauksiin. Lisäksi tutkimme sitä, kertovatko ensikieliset suomenpuhujat vaihtavansa arkisen puhetilanteen kielen englanniksi ja millaisia syitä he vaihtamiseen antavat. Kolmanneksi tarkastelemme ensikielisten suomenpuhujien oletuksia ei-ensikielisten tunnereaktioihin kielenvaihtamiseen arkisissa, vapaissa puhetilanteissa.

3.2 Osallistujat

Rajasimme kyselyn vastaajajoukoksi äidinkielenään suomea puhuvat aikuiset. Keräsimme vastaajilta seuraavat taustatiedot: ikä, sukupuoli, ylin koulutustaso, ammattiala sekä asuinmaakunta. Rekrytoimme vapaaehtoiset vastaajat julkisista Facebook-ryhmistä, joiden jäsenet olivat suurelta osin kiellentutkijoita tai kielistä kiinnostuneita maallikoita. Tämä tutkimus sai alkunsa yhdessä näistä ryhmistä käydyistä keskusteluista. Jaoimme kyselyä tarkoituksellisesti Facebookissa sellaisiin ryhmiin, joissa käsitellään kieleen ja kielenkäyttöön liittyviä asioita, koska oletimme ryhmän jäsenten olevan kiinnostuneita vastaamaan tällaiseen kyselyyn. Vastaajia oli yhteensä 358.

Vastaajista 98,3 % oli ensikieltään suomea puhuvia, ja 1,7 % kaksikielisiä (suomi–muu kieli). Vastaajien keski-ikä oli 47,7 vuotta, keskihajonta 13,8 vuotta. Vastaajista 77,4 % oli naisia, 19,5 % miehiä, 2 % muita ja 1,1 % ei halunnut vastata. Yli 87 %:lla vastaajista oli korkeakoulututkinto (alempi tai ylempi korkeakoulututkinto tai lisensiaatin/tohtorin tutkinto). Vastaajista 44 % oli Uudeltamaalta, 21 % Varsinais-Suomesta, 11 % Pirkanmaalta ja 8 % Keski-Suomesta. Muut alueet olivat edustettuna hyvin pienillä osallistujamäärillä. Suurimmat ammattialat olivat kasvatus ja ohjaus (27,9 %), tietotyö ja hallinto (24,9 %) tai jokin muu ala (23,7 %).

Noin joka neljännellä osallistujalla (22,6 %) ei ollut yhtään muunkielistä työtoveria. Yli puolella osallistujista (58,1 %) näitä oli muutamia, 12 %:lla noin puolet ja 4,5 %:lla suurin osa. Vastaajista 2,8 %:lla lähes kaikki työkavereista olivat muun kuin suomenkielisiä. Muunkielisten kanssa puhuttiin työpaikoilla enimmäkseen suomea (49,8 %), mutta myös englantia (27,1 %), yhtä paljon suomea ja englantia (9,7 %), suomea ja jotain muuta kieltä (9 %) tai jotain muuta kieltä (4,3 %). Muiksi käytetyiksi kieliksi listattiin venäjä, ruotsi, ranska, puola, saksa, saamen kielet, espanja, italia, viro ja suomalainen viittomakieli.

Suurin osa vastaajista oli puhunut muunkielisen kanssa viimeisen 6 kk:n aikana. Vain 5,9 % ei ollut kertaakaan puhunut muun kuin ensikielisen suomenkielisen kanssa viimeisen puolen vuoden aikana. Päivittäin muunkielisen kanssa oli puhunut 10,6 %, viikoittain 25,4 %, kuukausittain 33,2 % ja harvemmin 24,9 %. Tuloksissa tarkastelemme vastauksia niiltä ensikielisiltä suomenpuhujilta, jotka vastasivat kyselyssä puhuneensa muiden kuin ensikielisen suomenkielisen kanssa viimeisten 6 kk:n aikana ($n = 342$).

3.3 Aineiston analyysi

Kyselyaineistoa tarkastelimme määrällisesti ja laadullisesti. Ensin kävimme läpi ensikielisten suomenpuhujien vastauksia monivalintakysymyksiin vastausten määriä tarkastellen. Kysymykset käsittelivät tuntemattoman ei-ensikielisen kanssa käytävän keskustelun aloittamiskieltä (suomi, englanti tai muu) sekä kyselyssä listattuja syitä aloittamiskielen valintaan. Tarkastelimme myös osallistujien kielenvaihtamista vastausten prosenttiosuuksien kautta. Syitä kielenvaihtamiseen arvioimme Likert-asteikollisten

kysymysten pohjalta. Vastajat kuvasivat samanmielisyyttä väittämiin asteikolla: eri mieltä – hieman eri mieltä – ei samaa eikä eri mieltä – samaa mieltä – täysin samaa mieltä. Osallistajat arvioivat myös ei-ensikielisten suomenpuhujien erilaisia reaktioita mahdolliseen kielenvaihtamiseen vapaissa puhetilanteissa aika-asteikolla (ei koskaan – harvoin – joskus – usein – aina). Vastajien oli mahdollista kertoa kielivalintojen ja kielenvaihtamisen syistä myös kyselyn avoimissa kysymyksissä. Näistä nousevia tärkeimpiä teemoja analysoimme laadullisen sisällönanalyysin (Krippendorf 2019) keinoin. Luimme ensin vastaukset läpi itsenäisesti ja luokittelimme niitä alustavasti. Tämän jälkeen luokittelimme vastauksissa nousseita teemoja yhdessä keskustellen, kunnes olimme luokituksesta samaa mieltä.

3.4 Tutkimuksen eettisyys

Tutkimuksessa noudatimme hyvän eettisen tutkimustavan mukaisia periaatteita, jotka on esitetty Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeissa (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023). Osallistajat antoivat kirjallisen suostumuksensa tutkimukseen täyttämällä kyselyn. Osallistujilta ei kerätty henkilötietoja, kuten nimiä tai yhteystietoja, ja raportoimme tulokset siten, että yksittäistä vastaajaa ei voida tunnistaa.

4 Tulokset

Tässä luvussa esitämme tutkimuksen tulokset tutkimuskysymysten järjestystä seuraten. Ensin tarkastelemme ensikielisen suomenpuhujan ja oletetun ei-ensikielisen keskustelun aloittamiskieltä ja siihen annettuja syitä (alaluku 4.1). Toiseksi esittelemme ensikielisten suomenpuhujien vastauksia kysymykseen kielenvaihtamisesta vapaissa puhetilanteissa ja syitä vaihtamiseen (alaluku 4.2). Kolmanneksi käymme läpi ensikielisten suomenpuhujien arvioita ei-ensikielisten reaktioista keskustelun kielenvaihtamisesta suomesta englantiin (alaluku 4.3).

4.1 Keskustelun aloittamiskieli

Suurin osa (79 %) ensikielisistä suomenpuhujista kertoi aloittavansa keskustelun itselleen tuntemattoman ei-ensikielisen puhujan kanssa suomeksi. Englanniksi keskustelun raportoi aloittavansa 26,6 % vastaajista. Vain 5,3 % kertoi aloittavansa keskustelun itselleen tuntemattoman ei-ensikielisen puhujan kanssa muulla kielellä kuin suomeksi tai englanniksi.

Valmiiksi annetuista vaihtoehdoista suomeksi keskustelun aloittamisen syiksi nousivat suomi vastaajan asuinpaikan valtakielinä (73,4 %), suomi vastaajan äidin-kielänä (15,6 %), jokin muu syy (36,9 %) sekä suomen puhuminen joka tilanteessa

(1,1 %). Mahdollisia syitä puhetilanteen aloittamiseen suomeksi tarkastelimme myös avoimista vastauksista sisällönanalyysin keinoin. Monet ensikieliset korostivat vastauksissaan, että eivät voi tietää toisen kielitaitoa ulkonäön perusteella. Vastauksissa nousi usein esiin myös, että keskustelu aloitettiin suomeksi, koska vastaaja ei halua jakaa ihmisiä ”meihin” ja ”muihin”. Usealla oli myös oletuksena, että Suomessa yhteinen kieli on suomi, jolloin keskustelut aloitetaan suomeksi. Jotkut mainitsivat myös, että on kohteliaampaa aloittaa suomeksi. Joillekin keskustelun kieleksi valikoitui suomi, koska se on heidän oma ensikielensä.

Keskustelun englanniksi aloittamiselle ensikieliset suomenpuhujat valitsivat monivalinnassa seuraavia syitä: oletan, että ei-äidinkielen puhuu parempaa englantia kuin suomea (72,6 %), on kohteliaampaa puhua englantia kuin suomea (23,2 %), haluan päästä asiassa nopeasti eteenpäin (23,2 %) ja haluan itse harjoitella englantia (7,4 %). Avoimista vastauksista nousi sisällönanalyysissa esille useita syitä keskustelun aloittamiseksi englanniksi. Useat totesivat englannin olevan lingua franca ja kansainvälisesti käytetyin vieras kieli. Esiin tuotiin myös se, että ei-ensikieliset eivät puhu tai ymmärrä suomea tai että keskustelun toinen osapuoli aloittaa keskustelun itse englanniksi. Ensikieliset kertoivat myös aloittavansa keskustelun englanniksi tottumuksesta tai koska keskustelu on sujuvampaa englanniksi. Joidenkin vastausten mukaan myös ei-suomalainen olemus sai ensikielisen aloittamaan keskustelun englanniksi. Useissa vastauksissa heijastui ajatus siitä, että ulkomainen ihminen puhuu todennäköisemmin englantia kuin suomea.

5 % vastaajista raportoi aloittavansa keskustelun tuntemattoman ei-ensikielisen ihmisen kanssa muulla kielellä kuin suomeksi tai englanniksi. Monivalintakysymyksessä vastaajat mainitsivat useimmin syiksi keskustelun aloittamiseen muulla kielellä seuraavia seikkoja: puhun henkilön oletettua äidinkieltä (78,9 %), oletan toisen henkilön puhuvan tätä kieltä (47,4 %) ja haluan harjoitella tätä kieltä (42,1 %). Kuten muissakin monivalintakysymyksissä, vastaajat saivat valita useamman kuin yhden vastauksen. Avoimista vastauksista nousi sisällönanalyysissa erilaisia syitä keskustelun avaamiseksi muulla kielellä kuin suomeksi tai englanniksi. Keskustelu avattiin muulla kielellä silloin, kun ensikielinen puhuja tiesi toisen puhuvan jotain tiettyä kieltä tai kun hän itse puhui toisen ensikieltä. Myös keskustelun tilanne vaikutti kielivalintaan: usein keskustelu aloitettiin esimerkiksi ruotsiksi ruotsinkielisellä alueella. Myös skandinaavinen nimi sai ensikieliset joskus aloittamaan keskustelun ruotsiksi. Jos ensikielinen suomenpuhuja tiesi, että toinen ei puhu suomea tai englantia, hän kertoi aloittavansa keskustelun muulla (itse osaamallaan) kielellä. Muulla kielellä aloittamiseen vaikutti myös oma mahdollisuus harjoitella tätä kieltä.

4.2 Kielenvaihtaminen keskustelussa

Kun kysyimme ensikielisiltä suomenpuhujilta, olivatko he koskaan vaihtaneet suomeksi alkaneen keskustelun kieltä englanniksi, vain 4,5 % ei ollut koskaan vaihtanut kieltä suomesta englantiin. Toisaalta vain yksi vastaaja (0,3 %) vastasi aina vaihtavansa kielen suomesta englantiin keskustelussa ei-ensikielisen kanssa. Suurin osa vastaajista vaihtoi kielen suomesta englantiin joskus (55,3 %), noin viidesosa usein (20,9 %) ja noin viidesosa harvoin (19 %). Ensikielisten suomenpuhujien vastaukset väittämiin mahdollisista syistä englanniksi vaihtamiseen on esitetty taulukossa 1.

TAULUKKO 1. Vastaukset kielenvaihtamista englantiin koskeviin väittämiin (n = 342).

Väittämä (KA=keskiarvo, KH=keskihajonta)	1 = eri mieltä	2 =hie- man eri mieltä	3 = ei samaa eikä eri mieltä	4 = samaa mieltä	5 = täysin samaa mieltä
Haluan auttaa toista puhujaa, joten vaihdan englantiin. (KA=2,9, KH=1,2)	17 %	24 %	20,5 %	33,9 %	4,7 %
Haluan päästä nopeammin asiassa eteenpäin, joten vaihdan englantiin. (KA=2,7, KH=1,2)	24,3 %	22,8 %	19 %	30,1 %	3,8 %
En ajattele asiaa sen kummempin, vaan kieli vaihtuu itsestään suomesta englanniksi. (KA=2,0, KH=1,2)	50,9 %	15,8 %	19,6 %	10,5 %	3,2 %
Oletan, että muualta tulleet eivät halua puhua suomea, joten vaihdan englantiin. (KA=1,6, KH=0,9)	62 %	22,5 %	10,8 %	4,4 %	0,3 %
Vaihdan suomesta englantiin, koska haluan harjoitella englantia. (KA=1,3, KH=0,8)	81,3 %	7,9 %	7 %	3,5 %	0,3 %
Huomaan, että puhujan aksentissa kuuluu vieras aksentti, joten vaihdan englantiin. (KA=1,2, KH=0,6)	83 %	12,3 %	3,5 %	1,2 %	0 %

Kysyimme ensikielisiltä suomenpuhujilta avoimessa kysymyksessä syitä siihen, miksi he olivat vaihtaneet keskustelun kielen suomesta englantiin. Karkeassa laadullisessa luokittelussa nousi esiin kolme pääluokkaa: 50 % vastaajista kertoi kielenvaihtamisen olleen yhteinen tai ei-ensikielisen päätös. Noin 15 %:ssa vastauksista kielenvaihtamisen aloitteen tekijä ei käy ilmi lainkaan. Noin 35 % vastaajista kertoi kielenvaihtamisen liittyvän omaan arvioonsa ei-ensikielisen suomen kielitaidosta.

Tarkemman laadullisen sisällönanalyysin pohjalta avoimista vastauksista nousi erilaisia teemoja kielenvaihtamisen syiksi. Usein syyksi annettiin ongelma vuorovai-
kutuksessa. Tällöin kielenvaihtaminen oli ratkaisuyritys ongelman selvittämiseen ja ymmärtämisen saavuttamiseen (ks. esimerkit 1–4). Vastaajan osallistujanumero on merkitty sulkeisiin esimerkin jälkeen. Esitämme esimerkit siinä muodossa, kun vastaaja on kirjoittanut ne kyselyyn.

- (1) Keskustelussa on tullut ongelmia tai keskustelukumppani on toivonut, että puhuisimme englantia. (5)
- (2) Koska asian ymmärtäminen on ollut keskeistä. (34)
- (3) Kanssapuhuja ei ole kyennyt kommunikoimaan suomeksi ja hänelle on ollut tärkeää voida selostaa asiansa riittävässä määrin luottaen siihen, että hänet ymmärretään oikein. (41)
- (4) emme ole ymmärtäneet toisiamme ja asia ei ole edennyt (61)

Asian hoitamisen tärkeyteen liittyvät myös vastaukset, joissa ensikieliset suomenpuhujat perustelivat kielenvaihtamista nopeudella tai sujuvuudella (ks. esimerkki 5). Tämän kääntöpuolena joissain vastauksissa esiintyi eksplisiittisesti puhujan oma laiskuus tai itsekkyyt, eli implisiittinen ajatus siitä, että asian hoitaminen suomeksi olisi hidasta tai epäsujua (ks. esimerkki 6).

- (5) Hän itse vaihtaa kieltä tai keskustelu olisi nopeampaa/helpompaa meille molemmille englanniksi. (97)
- (6) Itsekkäät syyt. Jos toinen puhuu sujuvasti englantia ja haparoiden suomea, on kommunikaatio nopeampaa ja helpompaa myös minulle englanniksi. Tunnen heti vahvaa empaattista epämukavuutta, jos näen toisen takeltelevan suomen kielen kanssa, ja joudun kamppailemaan tätä tunnetta vastaan, jotta toinen saa tilaisuuden harjoitella itselleen vaikeaa asiaa. Tunne on hyvin fyysinen, kiusallinen ja inhottava, ja joissakin tilanteissa olen itse liian väsynyt tai kärsimätön sietääkseni sitä. (188)

Useista vastauksista kävi myös ilmi, että ei-ensikielinen keskustelukumppani oli pyytänyt kielenvaihtamista tai oli itse vaihtanut kielen (ks. esimerkit 7–9). Esimerkeistä heijastuu myös tahaton kielenvaihtaminen, kun keskusteluun liittyy joku toinen henkilö, joka ei puhujan tiedon mukaan puhu suomea (ks. esimerkit 8–9).

130 KIELIVALINNAT JA KIELENVAIHTAMINEN ENSIKIELISTEN JA EI-ENSIKIELISTEN SUOMENPUHUJIEEN KESKUSTELUISSA – KYSELYTUTKIMUS

- (7) Keskustelukumppani on pyytänyt sitä tai olen halunnut kokeilla ymmärtäisimmekö toisiamme paremmin englanniksi. (19)
- (8) Toinen on ehdottanut vaihtoa tai vaihtanut itse kielen. Joskus olen epähuomiossa itse vaihtanut, kun seurueeseen on liittynyt joku joka ei osaa suomea (jolloin monenkeskiset keskustelut käydään englanniksi) ja olen sen jälkeen jatkanut kahdenkeskistä keskustelua ei-äidinkielen mutta suomea osaavan kanssa. (23)
- (9) Usein puhujan pyyntö. Kysyn usein, haluaako hän käydä keskustelun suomeksi vai englanniksi. Aika usein toivotaan englantia, jos keskustelukumppani on korkeakoulutettu. Töissä kieli vaihtelee tilanteen ja paikalla olevien mukaan. (64)

Ensikielisten suomenpuhujien avoimissa vastauksissa heijastui vahvasti kielenvaihtamisen tilanteisuus. Usein kieli vaihtuu Englantiin jonkin tietyn asian selvittämiseksi tai tietyn henkilön osallistuessa keskusteluun. Kun asia on selvitetty tai tietty henkilö lähtee keskustelusta pois, voidaan taas palata suomen kieleen (ks. esimerkit 10–11).

- (10) Keskustelukumppani on pyytänyt. Kieli vaihtui takaisin suomeksi, kun tietty asia saatiin selvitettyä. (108)
- (11) Jos minä olen vaihtanut, olen halunnut selittää epäselvän asian, mutta saattanut palata takaisin suomeen. Esimerkki: pappa kysyi kaupassa nuorelta mieheltä, mikä on tölkissä eräpäivä. Ymmärsi selkeästi vähän suomea muttei kysymystä. Sanoin sille ”date” ja siitä se tajusi ja sanoi sen suomeksi papalle. Sanoin jälkikäteen suomeksi että hyvin meni. (205)

4.3 Ensikielisten suomenpuhujien arviot ei-ensikielisten suomenpuhujien reaktioista kielenvaihtamiseen

Kun kysyimme ensikielisiltä suomenpuhujilta, miten ei-ensikieliset olivat reagoineet vapaan keskustelun kielenvaihtamiseen suomesta englanniksi, he antoivat seuraavia vastauksia väittämiin (ks. Taulukko 2). Useimmat vastaajat tulkitsivat ei-ensikielisten reaktiot enemmän myönteisiksi kuin kielteisiksi. Heidän näkemyksensä mukaan vaihtaminen Englantiin oli vaikuttanut usein tai aina (54,9 %) ei-ensikieliseen siten, että asia oli ymmärretty paremmin. Ei-ensikielisen tulkittiin ilahtuneen kielenvaihdosta vähintäänkin joskus (44,4 %) tai usein/aina (26,9 %). Kielteisiksi ei-ensikielisten reaktiot tulkittiin vain harvoin. Vastaajien enemmistön (75,5 %) mielestä ei-ensikielinen ei hämmentynyt kielenvaihtamisesta koskaan tai hämmentyi vain joskus. Enemmistö vastaajista (86,5 %) raportoi, että ei-ensikielinen ei harmistunut koskaan tai harmistui vain joskus kielenvaihtamisesta.

Suuri osa ensikielisistä oletti, että ei-ensikieliset osaisivat Englantia. Vastaajista suurin osa (64,9 %) oli sitä mieltä, että tilanteita, joissa ei-ensikielinen ei ollut osannut puhua Englantia, oli ollut joko harvoin tai ei koskaan. Yli puolessa (59,6 %) vastauksista

oltiin sitä mieltä, että tilanteita, joissa ei-ensikielinen ei halunnut puhua englantia vaan suomea, oli tapahtunut harvoin tai ei koskaan. Väittämään keskustelun päättymisestä kielenvaihtamisen takia vastattiin, ettei sellaista ollut tapahtunut koskaan tai että sitä tapahtui vain harvoin (91 %).

TAULUKKO 2. Vastaukset väittämiin siitä, miten ei-ensikieliset reagoivat kielenvaihtamiseen suomesta englanniksi ($n = 342$).

Väittäjä: Jos olet itse vaihtanut keskustelutilanteessa suomesta englantiin, onko keskustelussa tapahtunut seuraavaa? (KA= keskiarvo, KH= keskihajonta)	1 = Ei kos- kaan	2 = Har- voin	3 = Joskus	4 = Usein	5 = Aina
Ei-äidinkielenen* näytti ymmärtävän asian paremmin (KA=3,5, KH=0,9)	6,7 %	2 %	36,3 %	48,5 %	6,4 %
Ei-äidinkielenen ilahtui (KA=2,9, KH=1,0)	12,3 %	16,4 %	44,4 %	24,9 %	2 %
Ei-äidinkielenen ei halunnut puhua englantia vaan suomea (KA=2,2, KH=1,0)	33,6 %	25,7 %	30,7 %	9,1 %	0,9 %
Ei-äidinkielenen ei osannut puhua englantia (KA=2,1, KH=0,9)	33,9 %	31 %	29,5 %	5,6 %	0 %
Ei-äidinkielenen hämmentyi (KA=1,9, KH=0,8)	36,6 %	38,9 %	22,5 %	1,8 %	0,6 %
Ei-äidinkielenen harmistui (KA=1,5, KH=0,8)	64,3 %	22,2 %	11,7 %	1,8 %	0 %
Keskustelu päättyi (KA=1,3, KH=1,3)	77,5 %	13,5 %	7,9 %	0,6 %	0,6 %

* Tekstissä käytetään termiä ei-ensikielinen

5 Pohdinta

Tutkimuksen tavoitteena oli tutkia ensikielisten suomenpuhujien kielivalintoja ja mahdollista kielenvaihtamista arjen vapaissa puhetilanteissa ennalta tuntemattomien, oletetusti ei-ensikielisten suomenpuhujien kanssa. Lisäksi tarkastelimme ensikielisten suomenpuhujien arvioita siitä, miten ei-ensikieliset reagoivat kielenvaihtamiseen.

Tutkimuksemme vastaajista selvä enemmistö, neljä viidestä, kertoi aloittavansa keskustelun suomeksi ja vain yksi neljästä englanniksi. Syy suomen kielellä aloittamiseen oli suurella osalla se, että vastaajien asuinpaikalla puhutaan suomea. Tanskalaisessa tutkimuksessa keskustelun ei-ensikielisen kanssa aina tanskaksi aloittavien ensikielisten osuus oli huomattavasti pienempi (noin 35 %) (Jespersen & Hejná 2021). Ei-ensikielisistä tanskanpuhujista taas yli 60 % kertoi aloittavansa keskustelun ensikielisen kanssa ainakin joskus tanskaksi, eli tutkimuksessa piirtyi ristiriita ensikielisten ja ei-ensikielisten kokemusten välille (Jespersen & Hejná 2021).

Tämän tutkimuksen tulokset, eli että suurin osa ensikielisistä raportoi aloittavansa keskustelun ei-ensikielisen kanssa suomeksi, ovat ristiriidassa aiemman suomalaisen tutkimuksen kanssa. Aiemman tutkimuksen mukaan ei-ensikieliset suomenpuhujat kokevat, että keskustelu aloitetaan usein englanniksi (ks. esim. Hippi & Lehto 2023; Ruuska 2020; Scotson 2020). Tällöin ei-ensikieliset tulevat ensikielisen tekemän kielivalinnan kautta kategorisoiduiksi ”muiksi”, koska esimerkiksi heidän aksenttinsa tai ulkonäkönsä ei vastaa ensikielisten odotuksia tyypillisestä suomalaisesta tai suomenpuhujasta (Hippi & Lehto 2023). Havaitsemamme ristiriita voi osaltaan heijastaa sitä, että vastaajat ovat kuvitelleet tietävänsä, miten tähän kysymykseen on haluttu vastattavan (Hawthorne-effekti, ks. esim. Mackey & Gass 2005) ja ovat vastanneet sen mukaisesti oman toimintansa kuvaamisen sijaan. Toisaalta tulokset voivat viitata siihen, että vastaajajoukko on keskimääräistä kielitietoisempää ja on pohtinut kielivalintojen merkitystä esimerkiksi kielenoppimiselle.

Tässä tutkimuksessa yksi neljästä ensikielisestä suomenpuhujasta aloitti keskustelun englanniksi, koska moni heistä oletti suoraan, että ei-ensikielinen suomenpuhujia puhuu parempaa englantia kuin suomea. On kiinnostavaa, että tällainen oletus tehtiin. Avoimissa vastauksissa tähän ei kuitenkaan löytynyt tarkempaa selitystä. Kyselyn kysymyksen asettelussa viitattiin ei-ensikieliseen ”tuntemattomana ei-äidinkielenä puhujana”, eli muotoilusta ei voinut päätellä syitä keskustelukumppanin ei-ensikielisyteen. Kuitenkin jokin seikka uudessa keskustelukumppanissa on saanut vastaajan aloittamaan keskustelun jollain muulla kielellä kuin suomella.

Yli puolet ensikielisistä suomenpuhujista kertoi ainakin joskus vaihtaneensa keskustelun kielen suomesta englantiin. Ensikielisistä tanskanpuhujista (Jespersen & Hejná 2021) näin teki vain noin joka kolmas. Tanskalaisessa tutkimuksessa (mt.) samaa asiaa kysyttiin myös ei-ensikielisiltä: heistä yli puolet kertoi, että ensikielinen oli vaihtanut keskustelun kielen tanskasta englanniksi. Tietääksemme samankaltaista kartoitettavaa tutkimusta, jossa tarkastellaan ei-ensikielisten suomenpuhujien käsityksiä kielenvaihtamisesta keskusteluissa, ei ole. Laadullista tutkimusta aiheesta on hieman. Esimerkiksi Hipin ja Lehdon (2023) haastattelututkimuksessa ei-ensikielisillä oli kokemus siitä, että keskusteluissa ensikielisten kanssa kieli vaihtuu englanniksi. Myös muissa suomalaisissa tutkimuksissa ensikieliset raportoivat keskustelun kielen vaihtuvan usein suomesta englanniksi, vaikka heidän kielitaitonsa olisi edistyneellä tasolla (Hippi & Lehto 2023; Scotson 2020; Ruuska 2020).

Tutkimuksemme vastaajista enemmistö oli sitä mieltä, että kielenvaihtamisen syynä on halu toisen auttamiseen ja toisaalta vuorovaikutuksen sujuvuus ja halu päästä keskustelussa eteenpäin. Osalla vastaajista kieli vaihtui itsekseen ja osa piti englantiin vaihtamista kohteliaisuutena, koska oletuksena oli ei-ensikielisen parempi englannin kuin suomen taito. Lisäksi pieni joukko vastaajista oli valinnut kielenvaihtamiselle annetuista vaihtoehdoista itsestään lähtöisen syyn päästä harjoittelemaan englantia tai oletuksen siitä, että muualta tullut ei halua puhua suomea. Nämä tulokset ovat samansuuntaisia kuin Jespersenin ja Hejnán (2021) tanskalaisessa tutkimuksessa. Ensikieliset tanskanpuhujat vaihtoivat kielen englantiin kohteliaisuudesta tai auttamisen halusta tai välttääkseen keskustelun katkeamisen. Myös Lehdon (2023a) ja Scotsonin (2020) tutkimuksessa englantia käytettiin ensikielisten ja kielenoppijoiden keskusteluissa ikään kuin pakon sanelemana tilanteissa, joissa vuorovaikutus olisi muuten täysin estynyt. Jespersenin ja Hejnán (2021) sekä Scotsonin (2020) mukaan englannin käyttö voi liittyä erityisesti aikapaineeseen ja tehokkuuteen: asia on hoidettava kielellä millä hyvänsä.

Tässä tutkimuksessa vain muutama vastaaja kertoi vaihtavansa kielen muualta tulleen aksentin vuoksi eikä juuri kukaan nostanut kielenvaihtamisen syyksi eksplisiittisesti ulkonäköä. Tämä on linjassa tanskalaisen tutkimuksen kanssa: vain harva ensikielisistä nosti kielenvaihtamisen syyksi ei-ensikielisen aksentin, ulkonäköä ei juurikaan mainittu (Jespersen & Hejná 2021). Tulokset voivat heijastaa myös kyselyä aineistonkeruumenetelmänä. Kielenvaihtaminen ulkonäön tai aksentin vuoksi voi olla tiedostamatonta, minkä vuoksi siihen voi olla vaikea päästä käsiksi kyselyaineiston kautta. Se, että ensikieliset eivät nosta ulkonäköä tai aksenttia syyksi kielenvaihtamiseen, on kuitenkin ristiriidassa ei-ensikielisten kokemusten kanssa: toiseuttavan kielenvaihtamisen syiksi on tulkittu esimerkiksi oma ulkonäkö tai aksentti (Hippi & Lehto 2023). Kielenvaihtamisen syyt voivat toki olla myös tilannesidonnaisia: työkontekstissa aikapaine ja asian hoitaminen tehokkaasti ovat tärkeämmässä roolissa kuin vapaamuotoisemmassa kohtaamisessa (ks. tästä enemmän Hippi & Lehto 2023).

Ensikielisten antamat syyt kielivalinnoille ja kielenvaihtamiselle herättävät kysymyksiä siitä, miten he hahmottavat keskustelun merkityksiä. Varsinkin avoimissa vastauksissa kielivalintoja ja kielenvaihtamista selitettiin usein viestin ymmärtämisellä, eli keskustelu nähtiin mahdollisesti puhtaasti viestin välittämisenä ja kieli vain välineenä. Kuitenkin ihminen oppii (myös kieltä) vuorovaikutuksessa toisten kanssa (Vygotsky 1978), jolloin ensikielisillä voisi keskusteluissa ei-ensikielisten kanssa olla kielenoppimisen mahdollistajan rooli. Sen sijaan ensikieliset perustelevat englannin käyttöä keskustelussa sillä, että he voivat tällöin itse harjoitella englantia. Omaa roolia ei-ensikielisen suomenpuhujan kielenoppimisen tukena ei vastauksissa kuitenkaan ole useinkaan ymmärretty.

Kun kysyimme ensikielisiltä, miten he arvelivat ei-ensikielisten reagoivan kielenvaihtamiseen suomesta englantiin, suurin osa (yli 70 %) ensikielisistä ajatteli, että kielenvaihtaminen suomesta englantiin ilahduttaa ei-ensikielistä suomenpuhujaa.

Sen sijaan ensikieliset tulkitsivat ei-ensikielisen harmistuvan tai hämmentyvän kielen vaihtamisesta vain harvoin. Tämä tulos on lähellä tanskalaisessa tutkimuksessa esitettyä: noin 60 % ensikielisistä arvioi, että kielenvaihtaminen ei aiheuta negatiivisia reaktioita ei-ensikielisessä tanskan puhujassa (Jespersen & Hejná 2021). Sen sijaan Hipin ja Lehdon tutkimuksessa ei-ensikieliset haastateltavat nostavat esiin, että kielen vaihtaminen englanniksi kategorisoi heidät ei-suomenkielenpuhujiksi, mikä herätti heissä negatiivisia tunteita (Hippi & Lehto 2023). Myös tanskalaisten (Jespersen & Hejná 2021) tutkimuksessa noin 60 % ei-ensikielisistä ilmaisi reagoivansa kielteisesti kielenvaihtamiseen ja vain harva tulkitsi sen kohteliaisuudeksi tai auttamishaluksi. Kielteiseksi koettua kielenvaihtamista ei-ensikieliset pitivät epäkohteliaana, ja se teki heidät jopa vihaiseksi (Jespersen & Hejná 2021).

Onnistunut vuorovaikutus vaatisi ensikielisiltä ei-ensikielisen reaktioiden parempaa havaitsemista: kun ei-ensikielisen suomenpuhujan ei anneta käyttää suomea keskustelussa, hänen osallisuutensa suomenkieliseen yhteisöön vaikeutuu. Vastapuolen reaktioiden ulossulkeminen vuorovaikutuksesta voi myös johtaa jännitteisiin, jotka voivat haitata esimerkiksi asiakaspalvelutilannetta ja johtaa esimerkiksi siihen, että ei-ensikielinen ei asioi yrityksessä uudestaan (Hippi & Lehto 2023). Tarvitaankin lisää autenttisia keskustelutilanteita tarkastelevaa tutkimusta siitä, miten ensikieliset havainnoivat ei-ensikielisten reaktioita keskustelujen kielivalintoihin ja kielenvaihtamiseen.

Kun ei-ensikielinen suomenpuhija aloittaa keskustelun suomeksi, hän positioi itsensä suomenoppijaksi. Scotsonin tutkimuksessa (2018: 52) korkeakoulutetut maahanmuuttajat näkivät sisällöltään vaativamman vuorovaikutustilanteen tarjoumana, eli mahdollisuutena oppia suomea, ja positioivat itsensä suomenoppijaksi ja samalla vuorovaikutuskumppanin kielenoppimisen tukijaksi. Toisaalta asiasisällön muuttuessa monimutkaisemmaksi monet Scotsonin haastateltavat kuitenkin vaihtoivat kielen englanniksi, koska he pitivät sen käyttämistä helpompana ja nopeampana (mt.). Tässä tutkimuksessa myös ensikieliset suomenpuhujat perustelivat englantiin vaihtamista tehokkuudella ja asian hoitamisen ensisijaisuudella.

Olisi tärkeää pohtia, miten ensikieliset suomenpuhujat voisivat toimia suomenoppijoiden, tai tarkemmin sanoen suomenoppijan position ottaneiden, kielenoppimisen tukijoina silloin, kun vuorovaikutustilanteet ja niiden sisällöt monimutkaistuvat. Siitä, että kyselyymme vastanneista suuri osa tulkitsi ei-ensikielisten suomenpuhujien ilahtuneen keskustelukielen vaihtuessa englantiin, ilmenee, että kielenoppimisen tukeminen ei oikeastaan tule huomioiduksi vuorovaikutustilanteissa. Tasa-arvoisen keskustelukulttuurin kannalta olennaista olisi, että ensikieliset tiedostaisivat ei-ensikielisten tarvitsevan tukea eri vuorovaikutustilanteissa ja että ensikielisten kommunikointiin eli sanalliseen viestintään välittämiseen keskittyvä ja yksipuolinen kielenvaihtaminen ei aina vaikuta positiivisesti – vuorovaikutuksen oletetusta sujuvoitumisesta huolimatta.

Ei-ensikieliselle keskustelun käyminen joko suomeksi tai englanniksi ei välttämättä aina ole paras vaihtoehto. Lehto (2023a) tuo esille, että useat monikieliset suomenoppijat kokevat keskustelun yksikielisyyden vaatimuksen painostavana:

usein olisi helpompaa käyttää useampaa kieltä. Työtilanteissa englannin valinta voi olla perusteltua, sillä joskus työntekijän ja kielenoppijan rooleja on vaikea sovittaa toisiinsa (ks. Kotilainen ym. 2022). Se, että ensikieliset suomenpuhujat vaihtavat keskustelun kielen yksipuolisesti englanniksi, neuvottelematta ei-ensikielisen kanssa, voi kuitenkin olla ongelmallista: jos ei-ensikielisen suomeksi aloittama keskustelu vaihtuu englanninkieliseksi kerta toisensa jälkeen, hän voi pahimmillaan lakata yrittämästä kommunikoida suomeksi (Ruuska 2020).

Tässä tutkimuksessa ensikielisten suomenpuhujien vastaukset monivalintakysymyksiin ja avoimiin kysymyksiin olivat ristiriidassa keskenään. Avointen kysymysten vastausten perusteella vaikuttaa siltä, että monet ensikieliset suomenpuhujat eivät tunnista kielenvaihtamisen monimerkityksellisyyttä ja sen kautta tapahtuvaa ei-ensikielisen kategorisointia ”muiksi” (ks. Hippi & Lehto 2023). Olisikin tärkeää, että ensikieliset suomenpuhujat tulisivat tietoisiksi siitä, kuinka tärkeää suomen kielen käyttömahdollisuudet ovat suomenoppijoille – sekä kielenoppimisen että osallisuuden ja yhdenvertaisuuden näkökulmista. Myös Ruuska (2020) peräänkuuluttaa kieliyhteisöihin tietoisuutta normeista ja odotuksista, jotka voivat joko estää tai edistää ei-ensikielisten suomenpuhujien osallisuutta ja kokemusta kuuluvuudesta suomalaiseen yhteiskuntaan.

Tämän tutkimuksen vastaajajoukko oli jossain määrin valikoitunut: suurimmalla osalla vastaajista oli vähintään alempi korkeakoulututkinto. Vastaajien englannin kielitaito oli todennäköisesti hyvä, ja heille oli luontevaa käyttää englantia. Yleinen kielitietoisuus oli myös todennäköisesti korkeampi kuin väestössä yleisesti: Avoimista vastauksista käy ilmi, että näitä asioita on pohdittu jo aiemmin. Toisaalta osa vastauksista antaa ymmärtää, että kielitietoisuuden sisältöä ei välttämättä ole täydellisesti ymmärretty (ks. määritelmästä esim. Suuriniemi 2023). Avointen vastausten perusteella jotkut osallistujat todennäköisesti myös opettavat suomea. Voidaan kenties myös olettaa, että useimmat vastaajista ovat opiskelleet suomen tai ruotsin lisäksi vähintään kahta kieltä.

Tulosten tulkinnan kannalta olisi ollut hyvä, jos vastaajilta olisi kysytty, ovatko he kiinnostuneita kielenoppimisesta. Tutkimuksen tulokset ovat siten suuntaa antavia ja tarvitaankin lisää tutkimusta, jossa osallistujien taustat ovat moninaisemmat, jotta saadaan kokonaisvaltaisempi näkemys aiheesta. Lisäksi tarvitaan vertailtavaa tietoa ei-ensikielisten kokemuksista kielenkäytöstä keskusteluissa sekä tehdyistä kielivalinnoista ja kielenvaihtamisesta. Tasku-hankkeessa onkin seuraavaksi tekeillä ei-ensikielisille suomenpuhujille suunnattu kysely suomen käytöstä sekä laajempi kysely ensikielisille suomenpuhujille. Laajemman kartoituksen lisäksi tarvitaan erityisesti systemaattista etnografista näyttöä. Tulevaisuudessa tulisi tarkastella myös ulkonäön mahdollista vaikutusta ensikielisten suomenpuhujien kielivalintoihin ja kielenvaihtamiseen. Tätä voitaisiin tutkia esimerkiksi tekoälyn avulla.

Ensikielisten suomenpuhujien on hyvä ymmärtää suomen kielen käytön mahdollisuuksien merkitys ei-ensikielisten kielenoppimiselle, yhdenvertaisuudelle keskusteluissa

sekä osallisuudelle suomalaisen yhteiskuntaan. Englannin käyttö vuorovaikutuksessa ei itsestään selvästi lisää tasa-arvoa (Lehto 2023b). Ensikielisten ja ei-ensikielisten keskusteluissa tasa-arvo voi esimerkiksi toteutua niin, että ei-ensikielinen suomenpuhuja ei tule arvioiduksi tai kategorisoiduksi ulkonäkönsä tai kielitaitonsa perusteella, vaan saa mahdollisuuden olla mukana neuvottelemassa keskustelun kielestä (ks. myös Lehto 2023a; Hippi & Lehto 2023; Scotson 2020).

Tämän tutkimuksen tulosten pohjalta vahvistuu tarve tehdä molemminpuolisia sopimuksia yhteisten keskustelujen kielivalinnoista ja kielenvaihtamisesta ensikielisten ja ei-ensikielisten suomenpuhujien välillä (ks. myös Lehto 2023a; Hippi & Lehto 2023; Scotson 2020).

Kirjallisuus

- Benediktsson, A. I. 2015. *Det sproglige sammenstød. En undersøgelse af sproglige problemer i kommunikationen mellem udlændinge og danskere i Danmark og udlændinge og islændinge i Island*. Pro gradu -tutkielma. Hugvísindasviði Háskóla Íslands.
- Education First 2021. *EF English Proficiency Index 2021*. <https://www.ef.com/assetscdn/WIBlwq6RdJvcD9bc8RMd/cefcom-epi-site/reports/2021/ef-epi-2021-english.pdf> [luettu 27.2.2024]
- Ethnologue 2023. *The most spoken languages worldwide in 2023 (by speakers in millions)*. <https://www.statista.com/statistics/266808/the-most-spoken-languages-worldwide/> [luettu 21.3.2024]
- Hippi, K. & L.-M. Lehto 2023. Seeking understanding: categories of linguistic (non)belonging in interviews. *Multilingua*, 42 (4), 473–498. <https://doi.org/10.1515/multi-2022-0049>
- likkanen, P. 2017. The use of language in migrant stay-at-home parents' process of integration. Experiences of inclusion and exclusion. *Apples – Journal of Applied Language Studies*, 11 (3), 121–142. <https://doi.org/10.17011/apples/urn.201712104587>
- Intke-Hernandéz, M. 2020. *Maahanmuuttajaäitien arjen kielitarinat. Etnografinen tutkimus kieliyhteyksien sosiaalistumisesta*. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://hdl.handle.net/10138/321636>
- Jespersen, A. B. & A. Hejná 2021. Second language learners of Danish as the linguistic other. *Otherness: Essays & Studies*, 8 (3), 129–161. https://otherness.dk/fileadmin/www.othernessandthearts.org/Publications/Journal_Otherness/Otherness_Essays_and_Studies_8.3/Second_Language_Learners_of_Danish_as_the_Linguistic_Other_-_Jespersen_and_Hejna__with_abstract_.pdf
- Kim, J., M. Toivola, L. M. Heikkola & A. Saloranta 2022. Saisinko puhua suomea? *Kielikello* 3/2022. <https://www.kielikello.fi/-/saisinko-puhua-suomea>
- Kotilainen, L. 2013. Älä englannita. *Suomen kuvalehti* 23.3.2013. <https://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/mielipide-kotimaa/ala-englannita/> [luettu 10.11.2021]
- Kotilainen, L., S. Kurhila & I. Lehtimaja 2022. Monikielinen työpaikka – tehokkuuden, vaivattomuuden vai kielenoppimisen ehdoilla? *Kielikello* 1/2022.
- Kotilainen, L. & I. Lehtimaja 2019. Kielenvaihto monikielisissä kokouksissa: osallistujien kielitaito ja vuorovaikutuksen sujuva eteneminen. *Puhe ja kieli*, 39 (3), 221–239. <https://doi.org/10.23997/pk.76602>
- Kotimaisten kielten keskus 2021a. *Kielellisen tasa-arvon puolesta*. https://www.kotus.fi/nyt/kotus-vinkit/kiellellisen_tasa-arvon_puolesta.36726.news [luettu 10.11.2021]
- Kotimaisten kielten keskus 2021b. *Käytä näköistäsi suomea*. https://www.kotus.fi/nyt/uutistekstit/kotuksen_uutiset/kotuksen_uutiset_2021/kayta_nakoistasi_suomea.36760.news?35496_o=3 [luettu 10.11.2021]
- Krippendorff, K. 2019. *Content analysis. An introduction to its methodology*. Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc.
- Kurhila, S. K. (2001). Correction in talk between native and non-native speaker. *Journal of Pragmatics*, 33, 1083–1110.
- Laitinen, M., S. Leppänen, P. Rautionaho & S. Backman 2023. *Englanti Suomen kansalliskielten rinnalla: kohti joustavaa monikielisyyttä*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:59. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-055-4>

- Leemann, L., H. Kuusio & R.-M. Hämäläinen 2015. *Sosiaalinen osallisuus*. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke (Sokra). Helsinki: Terveystyön ja hyvinvoinnin laitos. https://thl.fi/documents/155392151/190140732/Tietopaketti_Sosiaalinen_Osallisuus.pdf [luettu 14.2.2023]
- Lehtimaja, I. 2017. Korkeakoulutetun maahanmuuttajan oikeus oppia suomea. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 8 (5). <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-lokakuu-2017-2/korkeakoulutetun-maahanmuuttajan-oikeus-oppia-suomea>
- Lehtimaja, I., L. Kotilainen & S. Kurhila 2021. Monikielisyyden haasteet työyhteisössä. *Työelämän tutkimus*, 19 (3), 453–463. <https://journal.fi/tyoelamantutkimus/article/view/109950/65403>
- Lehto, L.-M. 2023a. Englanti kielivalintana Suomessa asuvien ulkomaalaistaustaisten henkilöiden diskursseissa. *Virittäjä*, 127 (3). <https://doi.org/10.23982/vir.107906>
- Lehto, L.-M. 2023b. Transnationals' discourses on the English language in Finland. Teoksessa M. Frick, T. Räisänen & J. Ylikoski (toim.) *Language contacts and discourses in the Far North*. Cham: Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-031-42979-8_7
- Leppänen, S., A. Pitkänen-Huhta, T. Nikula, S. Kytölä, T. Törmäkangas, K. Nissinen, L. Kääntä, T. Räisänen, M. Laitinen, H. Koskela, S. Lähdesmäki & H. Jousmäki 2011. National survey on the English language in Finland: uses, meanings and attitudes. *Studies in variation, contacts and change in English*, 5. <https://varieng.helsinki.fi/series/volumes/05/>
- Lilja, N. 2010. *Ongelmista oppimiseen: toisen aloittamat korjausjaksot kakkoskielisessä keskustelussa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-4116-1>
- Lilja, N., L. Eilola, A.-K. Jokipohja & T. Tapaninen (toim.) 2022. *Aikuiset maahanmuuttajat arjen vuorovaikutustilanteissa: suomen kielen oppimisen mahdollisuudet ja mahdottomuudet*. Tampere: Vastapaino.
- Mackey A. & S. Gass 2005. *Second language research: methodology and design*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.
- Ruuska, K. 2020. *At the nexus of language identity and ideology: becoming and being a highly proficient second language speaker of Finnish*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/72334>
- Scotson, M. 2018. Korkeakoulutettujen maahanmuuttajien kielivalinnat vuorovaikutuksessa. *Prologi: puheviestinnän vuosikirja*, 14 (1), 44–59. <https://doi.org/10.33352/prlg.95929>
- Scotson, M. 2020. *Korkeakoulutetut kotoutujat suomen kielen käyttäjinä: toimijuus, tunteet ja käsitykset*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/71523>
- Suni, M. 2008. *Toista kieltä vuorovaikutuksessa: kielellisten resurssien jakaminen toisen kielen omaksumisen alkuvaiheessa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/18556>
- Suuriniemi, S.-M. 2023. *Monikielistyvä koulu ja kielitietoisuus: perusopetuksen opetus-suunnitelmien, opettajien ja oppikirjojen kieliorientaatiot*. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-9412-1>
- Tilastokeskus 2023. *Väestörakenne 2022. Vieraskielisten määrä kasvoi lähes 38 000 henkilöllä*. <https://stat.fi/julkaisu/cl8lprraorrr20dut5a0tyw5> [luettu 14.2.2023]
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023. *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa*. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 2/2023. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta. https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf [luettu 14.2.2023]
- van Lier, L. 2000. From input to affordance: Social-interactive learning from an ecological perspective. Teoksessa J. P. Lantolf (toim.) *Sociocultural theory and second language learning*. Oxford: Oxford University Press, 245–259.

- Vitanova, G., Miller, E. R., Gao, X. & Deters, P. 2015. Introduction to theorizing and analyzing agency in second language learning: Interdisciplinary approaches. Teoksessa P. Deters, X. Gao, E. R. Miller & G. Vitanova (toim.) *Theorizing and analyzing agency in second language learning: Interdisciplinary approaches*. Bristol, UK: Multilingual Matters, 1–13.
- Vygotsky, L. S. 1978. *Mind in society: development of higher psychological processes* (toim. M. Cole, V. Jolm-Steiner, S. Scribner, E. Souberman). Cambridge: Harvard University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctvjf9vz4>

LIITE 1: Kyselyn esittely

Valmiit vastausvaihtoehdot on esitelty kysymyksen alla. Mikäli vaihtoehtoja ei ole, on kysymykseen pyydetty avoin vastaus.

Kysely alkoi kysymyksillä vastaajan mahdollisen työpaikan kielikäytännöistä:

- *Työtovereinani on äidinkielenään muuta kuin suomea puhuvia:*
 - » *ei yhtään, muutamia, noin puolet, suurin osa, lähes kaikki*
- *Mitä kieltä/kieliä puhutte muuta kuin suomea äidinkielenään puhuvien työtoveriesi kanssa työpaikalla?*

Tämän jälkeen alkoi osuus liittyen vastaajan keskustelunavauksiin ei-äidinkielisten suomenpuhujien kanssa:

- *Kuinka usein olet keskustellut itsellesi tuntemattoman ei-äidinkielisten kanssa viimeisten 6 kk:n aikana? Keskustelulla tarkoitamme tässä lyhyttä tai pitempää vuorovaikutustilannetta. Lyhimmillään kyseessä voi olla esim. tervehdyksen vaihto, neuvominen (esim. missä on lähin rautatieasema?) tai asiakastilanne.*
- *Kuvittele mielessäsi tapaaminen itsellesi tuntemattoman ei-äidinkielisten puhujan kanssa. Millä kielellä aloitat keskustelun?*
- *Aloitatko keskustelun itsellesi tuntemattoman ei-äidinkielisten puhujan kanssa:*
 - » *suomeksi, englanniksi, muulla kielellä, millä?*

Näiden pohjustuskysymysten jälkeen siirryttiin kielikohtaisiin kysymyksiin, jotka olivat samanlaisia kielten välillä ja jotka vastaajat näkivät vain, mikäli olivat valinneet aloittavansa keskustelun kyseisellä kielellä.

- *Miksi aloitat keskustelun suomeksi/englanniksi/muulla kielellä?*
- *Jos aloitat keskustelun ei-äidinkielenään suomea puhuvan kanssa suomeksi, mitkä seuraavista vaihtoehtoista sopivat sinuun parhaiten? (voit valita yhden tai useamman):*
 - » *Aloitin keskustelun suomeksi, koska puhun vain suomea.*
 - » *Aloitin keskustelun suomeksi, koska äidinkieleni on suomi.*
 - » *Aloitin keskustelun suomeksi, koska asuinpaikkani valtakielinen on suomi.*
 - » *Aloitin keskustelun suomeksi jostain muusta syystä.*
- *Jos aloitat keskustelun ei-äidinkielenään suomea puhuvan kanssa englanniksi, mitkä seuraavista vaihtoehtoista sopivat sinuun parhaiten? (voit valita yhden tai useamman):*
 - » *Aloitin keskustelun englanniksi, koska ei-äidinkielenen puhuja ei näytä suomalaiselta.*
 - » *Aloitin keskustelun englanniksi, koska on kohteliaampaa puhua englantia kuin suomea.*
 - » *Aloitin keskustelun englanniksi, koska haluan harjoitella omaa englantiani.*
 - » *Aloitin keskustelun englanniksi, koska haluan päästä nopeasti asiassa eteenpäin.*
 - » *Aloitin keskustelun englanniksi, koska oletan että ei-äidinkielenen puhuu parempaa englantia kuin suomea.*
- *Jos aloitat keskustelun ei-äidinkielenään suomea puhuvan kanssa muulla kielellä, mitkä seuraavista vaihtoehtoista sopivat sinuun parhaiten? (voit valita yhden tai useamman)*

- » *Aloitan keskustelun muulla kielellä, koska puhun toisen henkilön oletettua äidinkieltä.*
- » *Aloitan keskustelun muulla kielellä, koska oletan toisen henkilön puhuvan tätä kieltä.*
- » *Aloitan keskustelun muulla kielellä, koska haluan harjoitella tätä kieltä.*

Keskustelunavauskysymysten jälkeen siirryttiin käsittelemään kielen vaihtamista tai vaihtumista englantiin keskustelun aikana.

- *Jos keskustelu tuntemattoman ei-äidinkielisen kanssa on alkanut suomeksi, oletko vaihtanut kielen suomesta englantiin?*
- *en koskaan/en ole keskustellut ei-äidinkielisen kanssa, harvoin, joskus, usein, aina*
- *Mikä on ollut syy siihen, että olet vaihtanut kielen englantiin?*

Mikäli vastaaja ei ollut koskaan vaihtanut englantiin tai keskustellut ei-äidinkielisen kanssa, häntä pyydettiin tämän kysymyksen kohdalla kuvittelemaan tilanne, jossa olisi kuitenkin toiminut näin. Tällöin kysymyksessä oli samat vastausvaihtoehdot ja alustus: *"Kuvittele tilanne, jossa jostain syystä vaihdat keskustelun kielen suomesta englantiin".*

- *Lue seuraavat väittämät. Oletko samaa vai eri mieltä (eri mieltä, hieman eri mieltä, ei eri eikä samaa mieltä, samaa mieltä, täysin samaa mieltä)?*
 - » *Mielestäni on kohteliaampaa vaihtaa kieli englanniksi kuin jatkaa suomeksi, koska toinen luultavasti osaa paremmin englantia kuin suomea.*
 - » *Haluan auttaa toista puhujaa, joten vaihdan englantiin.*
 - » *Oletan, että muualta tulleet eivät halua puhua suomea, joten vaihdan englantiin.*
 - » *Haluan päästä nopeammin asiassa eteenpäin, joten vaihdan englantiin.*
 - » *Huomaan, että puhujan suomessa kuuluu vieras aksentti, joten vaihdan englantiin.*
 - » *Vaihdan suomesta englantiin, koska haluan harjoitella englantia.*
 - » *En ajattele asiaa sen kummemmin, vaan kieli vaihtuu itsestään suomesta englanniksi.*

Kyselyn lopuksi vastaajia pyydettiin arvioimaan, miten kielen vaihtaminen oli vaikuttanut keskustelutilanteeseen ja miten keskustelukumppani oli reagoanut vaihtoon.

- *Jos olet itse vaihtanut keskustelutilanteessa suomen kielen englantiin, miten ei-äidinkielen puhuja on yleensä reagoanut kielenvaihtoon?*
- *Jos olet itse vaihtanut keskustelutilanteessa suomen kielen englantiin, onko keskustelussa tapahtunut seuraavaa (ei koskaan, harvoin, joskus, usein, aina):*
 - » *ei-äidinkielen ilahtui*
 - » *ei-äidinkielen näytti siltä, että ymmärsi asian paremmin*
 - » *ei-äidinkielen hämmentyi*
 - » *ei-äidinkielen ei osannut puhua englantia*
 - » *ei-äidinkielen ei halunnut puhua englantia vaan suomea*
 - » *ei-äidinkielen harmistui*
 - » *keskustelu päättyi*
- *Kerro vapaasti omista kokemuksistasi edelliseen kysymykseen liittyen.*